

ilahiyat akademi

Sayı: 16, 2022, ss. 113-138.

Issue: 16, 2022, pp. 113-138.

Mâlikî Mezhebinde Haber-i Vâhid ve Kıyas Teâruzu

The Conflict between Khabar Wâhid and Qiyâs in the Mâlikî Madhhab

Murat Nergis

Siirt İl Müftülüğü/ Siirt Provincial Office of Mufti, Siirt/Türkiye

murat_nergis@hotmail.com | ORCID: 0000-0002-7822-5520 | ROR ID: [020vvc407](https://orcid.org/020vvc407)

Adnan Memduhoğlu

Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Siirt University, Faculty of Divinity, Department of Islamic Law
Siirt/Türkiye

adnanmemduhoglu@siirt.edu.tr | ORCID: 0000-0002-0730-5566 | ROR ID: [05ptwtz25](https://orcid.org/05ptwtz25)

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

17 Kasım 2022 17 November 2022

Kabul Tarihi Date Accepted

26 Aralık 2022 26 December 2022

Yayın Tarihi Date Published

31 Aralık 2022 31 December 2022

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. This article has been scanned with Turnitin
İntihal tespit edilmemiştir. software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve It is declared that scientific and ethical principles
etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm have been followed while carrying out and
çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur writing this study and that all the sources used
(Murat Nergis – Adnan Memduhoğlu). have been properly cited (Murat Nergis – Adnan
Memduhoglu).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Nergis, Murat – Memduhoğlu, Adnan. “Mâlikî Mezhebinde Haber-i Vâhid ve Kıyas Teâruzu”. *İlahiyat Akademi* 16 (Aralık 2022), 113-138. DOI: [10.52886/ilak.1205962](https://doi.org/10.52886/ilak.1205962)

Atıf/ Cite as

Nergis, Murat – Memduhoglu, Adnan. “The Conflict between Khabar Wâhid and Qiyâs in the Mâlikî Madhhab”. *Theological Academia* 16 (December 2022), 113-138. DOI: [10.52886/ilak.1205962](https://doi.org/10.52886/ilak.1205962)

Özet

Zan ifade eden haber-i vâhidin, zannî olan kıyastan daha evlâ olduğu cumhur tarafından kabul edilmiştir. Ancak İmâm Mâlik'in (öl. 179/795) konuyla ilgili görüşü hakkında ondan nakilde bulunan Mâlikî âlimleri arasında bir ittifakın olmadığı görülmektedir. Ayrıca İmâm Mâlik'ten haber-i vâhidin ilmî ve amelî değeriyle alakalı bizzat kendisinden bir rivâyet günümüze ulaşmamıştır. Yine "haber-i vâhid" kavramına *Muvatta'*da doğrudan atıfta da bulunulmamıştır. Bununla birlikte haber-i vâhid kapsamında değerlendirilebilecek rivâyetlerin tahrirlerinden hareketle onun haber-i vâhidle ilgili düşüncesine varılabilmektedir. Bahsi geçen sebepten dolayı onun haber-i vâhidle kıyasın çelişmesi durumunda hangisini takdim ettiğiyle ilgili görüşünün doğru olarak tespiti önemlidir. O, haber-i vâhidi fikhî açıdan değerlendirip kendi ilkelerine uyanları tercih etmiş, uymayanları tercih etmemiştir. İmâm Mâlik'in kendisiyle amel etmediği haber-i vâhidi reddetmemesi, hatta onu rivâyet etmesi haber-i vâhid konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Nitekim, İmâm Mâlik'in alışverişte meclis muhayyerliği ile ilgili hadisle amel etmemesine rağmen onu İbni Ömer'den rivayet etmiştir. İmam Mâlik merfû' hadise öncelik tanımakla birlikte bazı durumlarda, merfû' hadisle amel etmemiştir. Böylesi durumlarda merfû' hadise rağmen onun hükmü dışında bir hüküm vermesi, onun Hz. Peygamber'in (s.a.s.) fiilî sünnetini önemsemediği anlamına gelmemektedir. İmam Mâlik bunu, kendisinde bu hadisin muktezasını gerektirecek bir kuralın olmaması ve onunla amel edilmiş bir durumun olmamasıyla açıklamıştır. İmâm Mâlik'in kıyas ve haber teâruzunda ifade edilen kıyastan maksadın istilâhî kıyas olmadığı, bu kıyas ile kastedilenin her yerde genel geçer olan kaide ve ilkeler olduğu görüşü ağır basmaktadır. Mâlikî mezhebinde haber-i vâhidin kıyasa teâruz ettiği ve ikisini cem' etmenin mümkün olmadığı durumlarda, haber-i vâhid ile kıyastan hangisinin tercih edilmesi gerektiği konusunda üç farklı görüş ortaya çıkmıştır:

1. Mezhebin 'Irakıyyûn ulemâsına göre haber-i vâhidin kıyasa teâruzunda kıyas, haber-i vahide takdim edilir.
2. Medeniyyûn ulemâsına göre haber-i vâhidin kıyasa teâruzunda haber-i vahid, kıyasa takdim edilir.
3. Ulemâdan Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Ebherî'ye (öl. 375/986) göre İmam Mâlik, kat'î olan kıyası haber-i vâhide tercih etmiştir. İmâm Mâlik haber-i vâhidin kat'î olan bir asl ile teâruz etmesiyle birlikte başka bir asl ile desteklenmediği durum ile Kur'ân'dan veya sahih hadislerden istinbât edilmiş olan kaidelere dayanan kat'î bir asl'a teâruz ettiği durum dışında haber-i vâhidi terk etmemiştir. Bu araştırmada haber-i vâhid ve kıyasın teâruzunda İmam Mâlik'in görüşünün ne olduğu gerek Mâlikî kaynaklardan gerekse de diğer eserlerden belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken de belge analizi yönteminden faydalanılmıştır. Yine bu çalışmada haber-i vâhidin tanımı, dereceleri ve kıyasın tanımı yapılmış haber-i vâhidi kıyasa tercih edenlerin delilleri ile kıyası haber-i vâhide tercih edenlerin delilleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Mezhep, Haber-i Vâhid, Kıyas, İmâm Malik.

Abstract

It has been accepted by general scholars that the presumptive khabar wâhid is more favourable than the presumptive qiyās. However, Imām Mālik's (d. 179/795) opinion on the subject is not unanimous among the Mālikî scholars who quoted him. In addition, no narration from Imām Mālik himself about the scientific and practical value of khabar wâhid has survived to the present day. Also, there is no direct reference to the concept of "khabar wâhid" in Muwatta'. On the other hand, his opinion about the khabar wâhid can be reached by analysing the narrations that can be evaluated within the scope of the khabar wâhid. For the aforementioned reason, it is important to accurately determine his opinion on which of the two he favoured in case of a contradiction between the khabar wâhid and qiyās. He evaluated the news from a jurisprudential (fiqhî) point of view and preferred the ones that conformed to his principles and did not prefer the ones that did not. The fact that Imām Mālik did not reject the news that he did not act upon, and even narrated it, shows his sensitivity to the issue of khabar wâhid. As a matter of fact, even though Imām Mālik did not act on the hadīth about the right of opinion in trade, he narrated the hadīth from Ibn 'Umar. Although Imām Mālik gave priority to the marfū' hadīth, in some cases, he did not act on the marfū' hadīth. In such cases, the fact that he made a judgement other than the ruling of the marfū' hadīth does not mean that he did not care about the actual Sunnah of the Prophet (p.b.u.h). Imām Mālik explained this situation by the absence of a rule that would require the necessity of this hadīth and the absence of a situation in which it was acted upon. The opinion that what is meant by the qiyās expressed in Imam Malik's discussion of qiyās and news is not reformatory qiyās, and that what is meant by this qiyās is the rules and principles that are valid everywhere, is predominant. In the Mālikî madhhab, three different views have emerged on which of the two should be preferred in cases where the news is in conflict with the qiyās and it is not possible to combine the two:

1. According to the 'Irāqiyyūn scholars of the madhhab, in the case of a conflict between the khabar wâhid and the qiyās, the qiyās is preferred to the khabar wâhid.

2. According to the 'Ulema of Madaniyyūn, in the case of the conflict between the khabar wâhid and the qiyās, the khabar wâhid is preceded to the qiyās.

3- According to Abu Bakr Muhammad b. 'Abdillah b. Muhammad al-Abharî (d. 375/986), one of the scholars, Imām Mālik preferred the absolute qiyās to the khabar wâhid. Imām Mālik did not abandon the khabar wâhid except when it conflicts with a absolute principle and is not supported by another principle, and when it conflicts with an absolute principle based on the rules derived from the Qur'ān or authentic hadīths. In this study, it has been tried to determine what Imam Mālik's opinion is in the case of the conflict between the khabar wâhid and qiyās from both Mālikî sources and other works. While doing this, the document analysis method was used. Also, in this study, the definition of khabar wâhid, its grades and the definition of qiyās, the arguments of those who prefer the khabar wâhid to qiyās and the arguments of those who prefer qiyās to khabar wâhid are examined.

Keywords: Fiqh, Madhhab, Khabar Wâhid, Qiyās, Imām Malik.

Giriş

İslam ulemâsı arasında tenkit geleneğinin varlığı inkâr edilemez bir gerçektir. 1./7. yüzyılda temelleri atılan tenkit usûlü, 2./8. yüzyılda bu minval üzere yetişen ulemâda kendisini daha açık bir şekilde göstermiştir.

Re'y ekolü temsilcisi sayılan Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve talebeleri, kıyası haber-i vâhîde tercih ettikleri gerekçesiyle bazı eleştirilere maruz kalmışlardır. Ebû Hanîfe ve talebelerine göre ehl-i hadis ekolü temsilcisi sayılan İmâm Mâlik de kıyası, haber-i vâhîde tercih ettiği gerekçesiyle aynı şekilde birtakım eleştirilere maruz kalmıştır. İmâm Mâlik'in haber-i vâhîdi kıyas ile teâruz ettiğinde kıyası haber-i vâhîde tercih ettiğine dair görüşü, diğer mezhep mensupları tarafından tartışıldığı gibi bizzat Mâlikî mezhep mensupları arasında da tartışma konusu olmuştur.¹

İmâm Mâlik'in bu konu hakkındaki görüşlerini aktaran Mâlikî mezhep imamları arasında bir ittifak sağlanmamıştır. Bu durum, İmâm Mâlik'ten haber-i vâhidin ilmî ve amelî değeri hakkında herhangi bir rivâyetin ulaşmaması ve onun *Muvatta'* isimli eserinde haber-i vâhid kavramına doğrudan atıfta bulunmamasından kaynaklanmaktadır. İmâm Mâlik'in haber-i vâhidle ilgili düşüncelerine ise haber-i vâhidle ilgili rivâyetlerin tahrirlerinden hareketle varılabilmektedir.

İmâm Mâlik, kendisine ulaşan haber-i vâhîdi fikhî açıdan nasıl değerlendirmiştir? Hangi şartlara sahip haber-i vâhidleri kabul etmiş ve hangileriyle amel etmiştir? Hadislerin tenkidıyla uğraşmış mıdır yoksa yalnızca hadisleri değerlendirerek kendi ilkelerine uyanları mı tercih etmiştir? Yine İmâm Mâlik kıyas ve haberin teâruzu konusunda gündeme gelen kıyas ile ıstılâhî kıyası mı yoksa genel geçer olan ilke ve kaideleri mi kastetmiştir?

Mâlikî mezhep imamlarına baktığımızda haber-i vâhidin kıyas ile teâruz ettiği durumlarda ikisini cem' ettikleri, te'lîf yoluna gittiklerini görmekteyiz. Onları cem' etmenin mümkün olmadığı durumlarda ise haber-i vâhid ve kıyastan hangisinin tercih edileceği konusunda; kıyasın habere takdim edileceği, haberin kıyasa takdim edileceği ve kat'î olan kıyasın haber-i vâhîde tercih edileceği şeklinde üç farklı görüşün varlığını müşâhede etmekteyiz.

Bu çalışmada yukarıdaki sorulardan ve konuyla ilgili serdedilen farklı görüşlerden hareketle İmâm Mâlik'e nispet edilen söz konusu düşüncenin izini, başta Mâlikî âlimlerinin eserleri olmak üzere konuyla ilgili diğer

¹ Recep Tuzcu, "Debûsî'nin Mâlik b. Enes'in Kıyası Habere Tercih Ettiği İddiasının Tahlili", *Mütefekkir* 5/10 (Aralık 2018), 4; Şihabuddin Ebû'l-Abbas Ahmed b. İdris es-Sanhâcî el-Karâfî, *Şerhu tenkîhu'l-fusûli fi ihtisârî'l-Mahsûl fi'l-Usûl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2004), 301.

eserlerden sürmeye çalışılarak elde edilen sonuçlar ortaya koymaya çalışılacaktır.

1. Mâlikî Mezhebinde Haber-i Vâhid ve Kıyas Teâruzu

Hükümlere kaynak teşkil etmesi konusunda zan ifade eden haber-i vâhidin zannî olan kıyastan daha evlâ olduğu cumhur tarafından kabul edilmiştir. Ancak İmâm Mâlik'in bu konu hakkındaki görüşlerini aktaran Mâlikî mezhep imamları arasında onun görüşü hakkında bir ittifakın olmadığı söylenebilir. Bu nedenle konuyu izah için öncelikle haber-i vâhidin tanımı ve kısımları ile kıyasın tanımı yapıldıktan sonra haber-i vâhidi kıyasa tercih edenlerin delilleri ile bunun aksini, yani kıyası haber-i vâhide tercih edenlerin delilleri üzerinde durulacaktır.

1.1. Haber-i Vâhid

Âhad haber, bir kişinin veya tevatür derecesine varmayan topluluğun naklettiği haberdir.² Bu şekilde aktarılan haber kesin bilgi ifade etmez, zan ifade eder. İmâm Mâlik'e ve cumhura göre haber-i vâhidin hükme delil teşkil etmesi için şu şartları taşıması gerekmektedir:

a. Haber-i vâhid rivâyetinde bulunan kimsenin o anda buluş yaşında olsun veya olmasın hadisi işittiği vakitte en azından mümeyyiz olması.³

b. Râvînin hadisi rivâyet ettiği zamanda akıl sahibi, baliğ ve Müslüman olması.⁴

c. Râvînin âdil olması. Adalet; büyük günahlardan uzak durmak, küçük günahlardan korunmak ve mürüvete hâlel getiren mübah şeylerden uzak durmaktır. Sahâbenin hepsi âdildirler. Zan ile fâsık olduğu düşünülen kişinin rivâyeti kabul edilir.⁵ Ancak bid'atçı kimsenin rivâyeti kabul edilmez.⁶

d. İmâm Mâlik'e göre râvînin fakih olması şarttır.

e. Rivâyet edilen haberin; tevatür ile bilinen bir hadis-i şerife, dinden olduğu kesin bilinen bir şeye, kat'i delillere dayalı bir hükme muhalefetinden dolayı veya haberin durumunun kendisinin tevatür ile rivâyet edilmesini gerektirmesinden dolayı yalanlanmış olmaması gerekir.⁷

² Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzeyy, *Takrîbu'l-vüsul ilâ 'ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Muhtar b. eş-Şeyh Muhammed el-Emin eş-Şankîfî (Medine: y.y, 2002), 289; bk. Mustafa Ertürk, "Haber-i Vâhid", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14/355-363.

³ İbn Cüzeyy, *Takrîbu'l-vüsûl*, 290.

⁴ İbn Cüzeyy, *Takrîbu'l-vüsûl*, 290.

⁵ İbn Cüzeyy, *Takrîbu'l-vüsûl*, 284.

⁶ İbn Cüzeyy, *Takrîbu'l-vüsûl*, 287.

⁷ İbn Cüzeyy, *Takrîbu'l-vüsûl*, 299.

Râvînin Arapça bilmemesi, rivâyetine zarar vermez. Çünkü âdil olmasından dolayı râvî, ancak işittiğini rivâyet eder. İnsanların çoğunun râvînin rivâyetine muhalif olması veya râvînin mezhebî görüşünün rivâyet ettiği hadisin hilafında olması, onun rivâyet ettiği bu haber-i vâhîde zarar vermez.⁸

1.1.1. Haber-i Vâhidin Kısımları

Haber-i vâhid, müsned ve mürsel hadis olmak üzere iki kısma ayrılır:⁹ Müsned hadis, hadisin Resûlullah'a (s.a.v.) ulaşıncaya kadar tüm râvîlerinin belirtildiği hadistir. Mürsel hadis ise hadisin Resûlullah'a (s.a.v.) ulaşıncaya kadar tüm râvîlerinin belirtilmediği, bir veya birkaç râvînin atlandığı hadistir. Hadisi tahammül aşamasında akıl sahibi olma sahih görüşe göre gerekli değildir.¹⁰

1.1.2. Haber-i Vâhidin Kısımlarıyla Amel Edilmesi

Haber-i vâhidin müsned kısmı ile amel etmek vaciptir.¹¹ Çünkü Cenab-ı Allah'ın zann-ı galip ile güvenilir kabul edilen kişinin verdiği haber ile bizlere ibadet ettirmesi aklen câizdir.¹² Sahâbenin haber-i vâhid ile amel edilmesi hakkında olan icmâları buna delildir.

Haber-i vâhidin diğer kısmı olan mürsel hadisleri rivâyet eden râvî eğer İbrahim en-Nehâî (öl. 96/714) ve Said b. Müseyyib (öl. 94/713) vb. kimseler gibi rivâyetinde dikkatli davranmışsa İmâm Mâlik'e göre bu hadis ile amel edilmesi vaciptir.¹³ Sahâbenin mürsel hadisleri nakletmeleri buna delildir. Çünkü bu uygulama, haberi hadis olmaktan çıkarsaydı bu hadisin "irsâl"i de câiz olmazdı. Oysa ki Ebû Hureyre, İbn-i Abbâs, Ömer b. Hattâb ve Bera' b. 'Âzib gibi sahâbe ile çoğu tâbiün, mürsel hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.¹⁴ Hatta Cerir b. Taberî, mürsel hadisin inkârının bid'at olduğunu ve bunun h. 200/m. 800'den sonra ortaya çıktığını ifade etmiştir.¹⁵

Râvînin rivâyet ettiği haberle amel etmemesi, onunla amel etmenin vacip olmasına engel değildir. Yine râvînin kendisinden rivâyette bulunduğu şahsın kendisinden rivâyet edilen bu hadisinden şüphe duyması, onunla amel etmenin vacip olmasına da engel değildir.¹⁶

⁸ İbn Cüzeyy, *Takrîbu'l-vüsûl*, 299.

⁹ Ebu'l-Velid Süleymân b. Half b. Said b. Eyyüb el-Bâcî, *el-İşârat fi ma'rifeti'l-usûli ve'l-vecezeti fi ma'ne'd-celil*, thk. Muhammed Ali Ferkus (Mekke: Dâru'l-başairi'l-İslâmiyye, 1991), 235-239.

¹⁰ İbn Cüzeyy, *Takrîbu'l-vüsûl*, 290.

¹¹ Bâcî, *el-İşârat*, 235.

¹² Bâcî, *el-İşârat*, 235.

¹³ Bâcî, *el-İşârat*, 240.

¹⁴ Bâcî, *el-İşârat*, 244.

¹⁵ Bâcî, *el-İşârat*, 244.

¹⁶ Bâcî, *el-İşârat*, 249.

Mezhep imamları haber-i vâhidin kıyasla teâruz ettiği durumlarda ikisini cem' etmenin mümkün olduğu durumlarda te'lîf yoluna gitmişlerdir.¹⁷ Haber-i vâhidin kıyasla teâruz ettiği durumlarda ikisini cem' etmenin mümkün olmadığı durumlarda ise haber-i vâhid ve kıyastan hangisinin tercih edilmesi gerektiği konusunda imâmlar arasında üç farklı görüş ortaya çıkmıştır:¹⁸

Birincisi, cumhura ait olan haberin tercih edilip kıyasın terk edilmesi görüşü.

İkincisi, İmâm Mâlik'in bu meselede kıyası haber-i vâhide tercih ettiğine dair rivâyet edilen görüş.

Üçüncüsü ise meselenin ictihâdî bir mesele olduğu ve böylece müctehidin zannına hangisi galip gelirse onu tercih edebileceği görüşü.

Haber-i vâhidin delâlet ettiği mâna eğer kıyas-ı zannînin delâlet ettiği mânaya aykırı olursa cumhur mutlak olarak haber-i vâhidin kıyasa takdim edileceği görüşündedir.

İmâm Mâlik'in haber-i vâhid ile kıyasın teâruzunda benimsediği metot konusunda farklı değerlendirmeler ileri sürülmüştür. Çoğu usûl kitaplarında İmâm Mâlik'in aralarında te'lifin mümkün olmadığı haber-i vâhid ile kıyasın teâruzunda, kıyası haber-i vâhide takdim ettiğini ve bu uygulamanın sadece İmâm Mâlik'e ait olduğu görülmektedir. Hâlbuki usûl âlimlerince bilinen bir gerçek vardır ki o da İmâm Mâlik'e göre delil yönünden kıyasın haber-i vâhiden sonra geldiğidir. Durum böyle iken İmâm Mâlik nasıl olur da kıyası haber-i vâhide takdim etmiştir? Şayet takdim etmemişse usûl kitaplarında ve ulemâ arasında bu mesele niye böyle şüyû' bulmuş ve tartışılmıştır? Bu meseleyi irdelemeye başlarken öncelikle burada kıyasın tanımını yapmakta fayda görmekteyiz.

1.2. Kıyas

Kıyas, sözlükte iki mânaya gelmektedir:¹⁹

Birincisi takdir etmek (ölçmek), yani iki durumdan birisinin durumunu diğersinin durumu ile bilmeyi kastetmektir. Örneğin "Elbiseyi metre ile kıyas etti." demek gibi.

¹⁷ Muhammed b. İsmail el-Emir es-San'ânî, *İcâbetu's-sâili şerhu Buğyetu'l-âmel* (Beirut: Müessesetu'r-Risâle, 1986), 120.

¹⁸ San'ânî, *İcâbetu's-sâil*, 121.

¹⁹ Tâcuddîn Ebu'n-Nasr 'Abdu'l-Vehhab b. Ali 'Abdu'l-Kâfi es-Subkî, *Raf'ul-hâcibi an muhtasar İbni'l-Hâcibi* (Beirut: 'Âlemu'l-kutub, 1419), 4/137.

İkincisi: Müsâvat (eşitlik) yani bir şeyi kendisine benzeyene döndürmek. Örneğin “Hasan, Ali ile kıyas edilemez.” demek gibi.²⁰

Kıyasın ıstılâhî mânasını zikretmeden önce şunu belirtelim ki ulemâ, haber-i vâhidle çelişen kıyastan muradın ne olduğu konusunda iki gruba ayrılmışlardır. Birinci grup ulemâyâ göre mutlak olarak kıyastan anlaşılan, çoğu usûlcünün hakkında eserler yazdığı *kıyas-ı zannî*dir. İkinci grup ulemâyâ göre ise kıyastan maksat zikredilen yaygın mana olmadığı, onunla kastedilenin her yerde geçerli olan ilke ve kaidelerdir.²¹ İmâm Mâlik ve ona tâbi olanlar bu görüştedir.²² Zira Mâlik ve ona tâbi olanlar bu kâidelerden dolayı haber-i vâhidi bazen terk etmişlerdir.²³

Kıyasın ıstılâhî anlamıyla ilgili birkaç mana verilmiştir. Bunlardan ikisine burada yer vermenin konunun izahı açısından yeterli olacağını düşünüyüz.²⁴

1.2.1. Kıyasa Yüklenen Birinci Mâna

Usûl ilmindeki kitap, sünnet ve icmâdan sonra gelen dördüncü şer’î delil olan kıyas, asıllardan çıkarılan delildir. Kıyas, re’yin temeli olup fıkıhın kaynakları arasında yer almaktadır. Furû’ ve hilaf ilmi ondan ortaya çıkmıştır. Fukahâ ve usûl ulemâsına göre kıyas kelimesi telaffuz edildiğinde şu mânayı ifade etmektedir:

“Kıyas, asl’daki (hükmü hakkında şer’î nas bulunan mesele) hükmün illetinde fer’in (hakkında nas bulunmayan mesele) asl’a denk kılınmasıdır.” veya “Kıyas, Fer’ ve asl’da var olan ortak bir illetten dolayı hükümde fer’in asl’a benzetilmesidir.”²⁵

Kıyas, cumhura göre şer’î bir delildir. Bir meselenin hükmü hakkında nas bulunmadığında kıyasla amel etmek vâciptir. Sahâbenin kıyasın gereği ile amel ettiklerine dair sayılamayacak kadar çok örnek mevcuttur.

²⁰ İbrahim Mustafa vd., *el-Mu’cemu’l-Vasît* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 317.

²¹ مقتضى القواعد المقررة والأصول العامة

²² Yusuf el-Hatib, “Mevkifu’l-İmâm Mâlik min mu’âradati’l-kiyâsi li’s-sünneti’l-âhâdiyyeti”, 115/244; Mevlâye Hüseyin b. Hasan el-Hayan, *Menhecu’l-istidlâl bi’s-sünneti fi’l-mezhebi’l-Mâlikî te’sîs ve ta’sîl* (Dâbi: Dâru’l-buhûsi li’d-dirâsâti’l-İslâmiyyeti ve ihyâi’t-turâs, 1424/2003), 1/35-36; Tuzcu, “Debûsî’nin Mâlik b. Enes’in Kıyası Habere Tercih Ettiği İddiasının Tahlili”, 22.

²³ Hayan, *Menhecu’l-istidlâl*, 1/35.

²⁴ Kâdî ‘Abdurabbi’n-Nebiy b ‘Abdu’r-rasul el-Ahmed Nekkî, *Dusturu’l-ulemâi ev câmi’u’l-ulûmi fi istilâhati’l-funun* (Beyrut: Dâru’l-İlmiyye, 2000), 3/76.

²⁵ مَسَاوَاهُ فَرْعِ الْأَصْلِ فِي عِلَّةِ حُكْمِهِ ve مَسَاوَاهُ فَرْعِ الْأَصْلِ فِي عِلَّةِ حُكْمِهِ bk. Muhammed el-Emin eş-Şankîti, *Müzekkiratun fi usûli’l-fıkh* (Mekke: Dâru’l-Âlemi’l-Fevâid, 1426), 379.

1.2.2. Kıyasa Yüklenen İkinci Mâna

Her yerde genel geçer olan kaide ve ilkelerin gerektirdiği şeydir.

Bu kıyastan maksat, kitap ve sünnetteki nasların bütüncül şekilde incelenmesinden elde edilen kaidelerdir. Buna örnek oluşturacak çok sayıda delil ve fûru' bilgisi vardır. Öyle ki bu prensipler cüz'î meselelerin kendisine uyarıldığı kaynak ve kaideler hâline gelmiştir. Kıyasın bu çeşidi, faydası ve ona duyulan ihtiyaçtan dolayı genel kaidelerden istisna edilmiş bazı şer'î hükümleri içine almaktadır. "Selem", "icâre", "havâle", "arâyâ" ve "müsâkat" gibi muameleler buna örnek oluşturmaktadır. Fıkıh kitaplarında zikredilen "icâre" akdinin genel kural olan kıyasa muhalif olduğu görülür. Zira "icâre" muamelesi genel kaide olan "garar", yani ortada mevcut olmayan bir şeyi satma kurallarına muhalefet etmektedir.

Yine "arâyâ" muamelesi de "mugabene" diye bilinen genel kaideye muhaliftir. Mâlikîlerden bazılarının kıyası bu mânada kullandıklarını görmekteyiz. İmâm Ebu 'Abdillah Muhammed b. Ali Mâzerî (öl. 536/1061), İbnu Rüşd el-Hafid (öl. 595/1198) ve Ebu Abbas Ahmed b. Ömer el-Kurtubî (öl. 656/1258) gibi ulemâ bunlar arasındadır.²⁶

"Selem", "icâre", "havâle", "arâyâ" ve "müsâkat" gibi muamelelerin kıyasa muhalif görülmesi konusunda ulemâ arasında bir ittifak yoktur. Bilakis bazı âlimlerin görüşüne göre bu muamelelerin Resûlullah'ın (s.a.v.) kendileri için koyduğu müstakil usûl kaideleri vardır. Bu görüşte olan ulemâyâ göre hadis sabit olduktan sonra söz konusu hadis başka hükümlerin kaidelerine muhalif olsa bile kendi başına müstakil bir kaidedir.²⁷ Nitekim Hafız Ebu 'Amr Yusuf b. 'Abdillah İbn 'Abdü'l-ber (öl. 463/1071) teflis hadisi konusunda şunu söylemiştir: ²⁸ "Bu sünnet, kendi başına bir usuldür ve başka bir usûle uyarlanamaz. Çünkü usûller başkasına kıyas edilemez, ancak furû'lar usûllerine kıyas edilir."²⁹

Kıyasın bu iki mânası arasındaki fark ile ilgili mütakaddim ve müteahhir usûl kitaplarında açık olarak bir şey zikredilmemiştir. Ancak Mâlikî mezhebinden olan Muhammed b. Hasan el-Bennânî (öl. 1194/1780) buna değinmiş ve Ebu Nasr Tâcüddîn e's-Subkî'nin (öl. 771/1370) *Cem'u'l-cevâmi'* eserini şerh eden *Mahallî*'ye yazdığı ta'lîkte şu ifadeyi kullanmıştır:

²⁶ Hayan, *Menhecu'l-istidlal*, 2/941; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/244.

²⁷ Bkz. el-Hayan, *Menhecu'l-istidlal*, 2/940-941; Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed el-Mervezî es-Sem'ânî, *Kavâtiu'l-edilleti fi'l-usûl*, thk. Muhammed Hasan İsmail (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 1/358; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/244.

²⁸ Muhammed İbnu Abdî'l-Berr, *et-Temhid limâ fi'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-esânid*, thk. Muhammed Fellah (Mağrib: Vizâratu'l-evkâf ve ş-şuûni'l-İslâmiyye, 1980/1400), 8/412; Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/943; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/244.

²⁹ وهذه السنة أصل في نفسها فلا سبيل أن ترد إلى غيرها لأن الأصول لا تنقاس وإنما تنقاس الفروع ردا على أصولها

“Bu ifade, kıyastan murad edilen şeyin asıl olduğunu ortaya koymaktadır. Bennânî'nin bu ifadesi usûlcülerin haber-i vâhid ile kıyasın teâruz ettiklerinde İmâm Mâlik'in kıyası takdim ettiği ifadelerinden maksadın ne olduğunu anlatmaktadır.³⁰

1.3. Haber-i Vâhid ile Kıyas Ne Zaman Teâruz Eder?

Bu sorunun cevabını bilmek, haber-i vâhide mu'arız olan kıyası bilmekle mümkündür. Fıkıh usûlünde yazılmış *el-Mu'temed* isimli eserin sahibi Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Ali b. Tayyib el-Basrî'ye (öl. 436/1044) göre kıyasın illeti eğer kat'î bir nass ile sabit olmuşsa bu durumda kıyas habere takdim edilir. Çünkü illete delil olan nas, o illetin hükmüne delil olan nas gibidir.³¹ Bilindiği gibi nassın da kesinliği kat'î'dir. Haberin kesinliği ise zannîdir. Kat'î olan da zannî olana mukaddemdir. Eğer kıyasın illeti zannî bir nas ile sabit olmuş ve illetin hükmü asıl'da da zannî ise iki nas (asıl ve fer') da zan ifade etmede eşittirler. Bu durumda haber-i vâhidin hükme olan delâleti doğrudan haberin kendisinden olması nedeniyle haber kıyasa takdim edilir. Hâlbuki illete delâlet eden nas böyle değildir. Çünkü illete delâlet eden nassın hükme olan delâleti, illetin vasıtasıyla olup dolaylı yollardır. Ancak asl'ın hükmü kat'î ise orada ictihât yapma imkânı vardır.³²

İllet eğer zannî olan asl'dan çıkarılmışsa ittifakla haber-i vâhid kıyasa takdim edilir. Çünkü zan ne kadar güçlü olur ve aksi ihtimal de ne kadar az olursa ona itibar etmek evlâdır. İşte böylesi bir durumu haber-i vâhidde mevcut olarak görmekteyiz. Ancak eğer illet kat'î olan bir asl'dan çıkarılmışsa bu durum ulemâ arasında ihtilafa sebep olmuş bir konudur.

Tâcüddîn es-Sübkî (öl. 771/1370) konuyla alakalı şu açıklamada bulunmuştur: “Eğer haber-i vâhid ve kıyas her yönden birbiri ile çatışırsa kıyasın mukaddimelerine bakılır, eğer kat'î bir delil ile sabit olmuşlarsa kıyas haber-i vâhide takdim edilir. Bu da herkesçe malum olan şeydir. Eğer kıyasın mukaddimleri kat'î bir delil ile sabit olmayıp hepsi zannî iseler haber-i vâhid kıyasa takdim edilir. Şayet kıyasın mukaddimelerinin bazısı kat'î, bazısı da zannî ise bu durum ulemâ arasında ihtilafa konu olan bir durumdur.”³³

³⁰ Hayan, *Menhecu'l-istidlal*, 2/944-945; Hatib, “Mevkifu'l-İmâm Mâlik”, 115/244.

³¹ Bkz. Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ali el-Basrî, *el-Mu'temed fi usûli'l-fıkh*, thk. Halil el-Meys (Beyrut: Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, 1403), 2/163.

³² Basrî, *el-Mu'temed*, 2/163.

³³ إذا عارض خبر الواحد القياس فأما أن يقتضي أحدهما تخصيص الآخر لأن في تخصيص العلة وخبر الواحد بالقياس جائز وأن تباينا من كل وجه وفيه كلام المصنف فينظر في مقدمات القياس فان ثبت بدليل قطعي قدمنا القياس على خبر الواحد وذلك واضح

Bu, Hanefî usûlcülerde “delâletü'n-nas”, cumhura göre “mefhumü'l-muvâfaka”, “fahvü'l-kelam” veya “kıyas-ı celî” diye isimlendirilir. Böylesi durumda da kıyas haber-i vâhîde tercih edilir. Çünkü burada kıyas, sübut açısından daha güçlüdür.”³⁴

Ulemâ arasında haber-i vâhid ve kıyas te'âruzunda ikisi arasında hangisinin tercih edileceği konusunda ihtilaf olunan mevzu -her ne kadar Sübkî buna muhalif olsa da³⁵- kıyasın iki mukaddimelerinden birisinin delilinin kat'î, diğer mukaddimesinin ise delilinin zannî olduğu kıyas bahsidir.³⁶

Seyfuddin el-Âmidî (öl. 631/1233) ve ona tâbi olan Mâlikî âlimlerinden İbn-i Hâcîp (öl. 646/1249) ve yine ona tâbi olan Hanefî âlimlerinden Kemal b. Hümâm (öl. 861/1457) ve Muhibullah b. 'Abdu's-Şekur (öl. 1119/1707) şu iki durumda haberin kıyasa takdim edilmesini tercih etmişlerdir:³⁷

Birinci durum: Kıyasın illetinin, haber-i vâhidin delâletine denk bir nas olması veya kıyasın illetinin haber-i vâhidin delâletinden daha fazla tercih edildiği bir nas olması durumunda.³⁸

İkinci durum: Kıyasın illetinin mevcut olmayıp zannî bir asl'dan çıkarım yoluyla ortaya çıkarılmış olması.³⁹

Bu iki durumda mutlak olarak haber-i vâhid, kıyasa takdim edilir. Kıyasın haber-i vâhîde takdim edildiği başka bir durum da kıyasın illetinin delâlet bakımından habere tercih edilen bir nas ile sabit olmasıyla beraber o illetin fer'de kat'î olarak mevcut olmasıdır. Eğer illet, fer'de zannî olarak mevcut ise o zaman tevakkuf edilir. O hâlde denilebilir ki kat'î kıyas, tartışmasız habere takdim edilir.⁴⁰

Zannî olan kıyasta ise tartışmaya kapalı olan sadece bir taraf vardır. Zannî olan kıyasta kıyasın bütün mukaddimleri zannî olup kıyastaki illet de zannî bir asl'dan çıkarılmıştır. Böylesi bir durumda haber-i vâhid ittifakla kıyasa takdim edilir.⁴¹

bk. Ali b. 'Abdî'l-Kâfî es-Subkî, *el-İbhâc fi şerhi'l-Minhâc 'ale minhâci'l-vüsûl ilâ 'ilmi'l-usûl*, thk. Ahmed Cemal Zemzemî - Nuruddîn Abdülcebbar Sağır (Dabî: Dâru'l-Buhûsi li'd-dirâseti'l-İslâmiyye ve ihyâi't-turâs, 1424/2004), 2/193.

³⁴ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/947; Hatib, “Mevkifu'l-İmâm Mâlik”, 115/245.

³⁵ Subkî, *el-İbhâc*, 2/193.

³⁶ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/944-945; Hatib, “Mevkifu'l-İmâm Mâlik”, 115/245.

³⁷ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/944-948-949; Hatib, “Mevkifu'l-İmâm Mâlik”, 115/245.

³⁸ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/949; Hatib, “Mevkifu'l-İmâm Mâlik”, 115/245.

³⁹ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/949; Hatib, “Mevkifu'l-İmâm Mâlik”, 115/245.

⁴⁰ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/949.

⁴¹ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/949.

1.4. Kıyasın Haber-i Vâhidle Teâruzunda Ortaya Çıkan Görüşler⁴²

1.4.1. Birinci Görüş

Sahâbe ve tâbiûn, Ebu Hanife (öl. 150/767), İmâm Şâfiî (öl. 204/820) ve İmâm Ahmed (öl. 241/855) gibi mezhep imâmları, Resûlullah'tan (s.a.v.) geldiği sabit olan haber-i vâhidi mutlak olarak kıyasa takdim etmişlerdir.⁴³

1.4.2. İkinci Görüş

İsa b. Ebân (öl. 221/836), Ebu Zeyd ed-Debûsî (öl. 430/1039) ve Hanefî mezhebinin müteahhir ulemâsı haber-i vâhidin kıyasa takdim edilmesi için haber-i vâhidin râvîsinin fakîh olmasını şart koşmuşlardır.⁴⁴

Kıyasın haber-i vâhide teâruzu meselesinde Mâlikî fıkıh usûlünde kıyasın haber-i vâhide tercih edilir görüşü, haber-i vâhidin kıyasa tercih edilmesi görüşüne göre daha ağır basmaktadır. Basrî, Ebu Ya'la el-'Abdî, Serahsî, el-Esmendî, Karrafî, er-Razî, Neseî, el-Hindî, el-Buharî, Sadru's-Şerî'a, el-İsnevî, er-Ruhunî, İbnu Mâlik, el-Buharî, Molla Ciyun, Kâdî Ebû'l-Ferec ile Ebû Bekir el-Ebherî gibi âlimler imâm Mâlik'in kıyası haber-i vâhide takdim ettiğini ifade etmişlerdir.⁴⁵ Mezhepte hakim olan bu genel eğilimden farklı olarak Mâlikî Usûlcülerden Bâcî, İbn Hazm, Sem'anî, Ebu'l-Abbas, Kurtubî, İbnu Kayyum el-Cevziyye, el-Kâdî Ebu Bekr, el-Muti' eş-Şankitî, el-'Alvânî ve Bâkılânî gibi âlimler de imâm Mâlik'in haber-i vâhidi kıyasa takdim ettiği görüşündedirler.⁴⁶

Haber-i vâhidi kıyasa tercih edenler şu delilleri ortaya koymuşlar:⁴⁷

Haber-i vâhidde hata yapma ihtimali, kıyasta hata yapma ihtimalinden daha azdır. Çünkü haber-i vâhidle ilgili yapılacak bir çalışmada şu üç husus göz ardı edilemez:⁴⁸

1. Râvînin adaleti,
2. Hadisin hükme delâleti,
3. Hadisin hükme hüccet olup onunla amel edilmesi.⁴⁹

Kıyasla ilgili yapılacak bir çalışmada ise şu altı husus dikkate alınır:

⁴² Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/952; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/245.

⁴³ Saîd Mansûr, "Rafu'l-İlbâsi izê te'ârada haberu'l-vâhidi ve'l-kiyâsi", 83; Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/952; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/245.

⁴⁴ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/502; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/245.

⁴⁵ Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 85.

⁴⁶ Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 83.

⁴⁷ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/957; Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 105.

⁴⁸ Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 112.

⁴⁹ Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 113.

1. Kıyas yapılacak fer'in aslının olması,
2. Kıyasta asl'ın illetinin bilinmesi,
3. İllete yarayacak vasfın belirlenmesi,
4. Bu vasfın fer'de de bulunduğu kesin olarak bilinmesi,
5. Asl'ın hükmünün fer'de de bulunmasına herhangi bir engelin bulunmaması,
6. Kıyasın aslı ile amel edilmiş olması. Zira asl ile amel edilmemişse ona fer'i kıyas etmenin bir anlamı olmaz.⁵⁰

Bu altı husus gözetilerek yapılan bir kıyas, asl'ın delilinin haber-i vâhid olmadığı durumlardadır. Eğer kıyasın asl'ının delili haber-i vâhid olursa o zaman bu altı şarta haber-i vâhidde zikredilen üç şart da ilave edilir ki bu durumda toplam sayı dokuz olur.

Kıyası, haber-i vâhide tercih edenlerin delilleri genellikle İbn Rüşd'ün ileri sürdüğü haber-i vâhidde olması mümkün olan nesh, kizb, galat, tahsîs gibi durumların kıyasta mümkün olmaması görüşüne dayanmaktadır.

Bir kısım âlime göre kıyasla haber-i vâhidin teâruzu meselesinin ana sebeplerinden birisi, hadis rivâyetinde bulunan kişinin fakîh olup olmaması durumundan kaynaklanmaktadır. İmâm Mâlik, haber-i vâhidin kabulü için râvînin fakîh olmasını şart koşturmuştur. Râvînin fakîh olmaması durumunda İmâm Mâlik, onun rivayetini terk etmiştir. Ebû Hanife de İmâm Mâlik'in bu görüşüne muvafakat etmiştir. Fahrüddîn Râzî ise bu görüşe muhalefet etmiştir.⁵¹

İmâm Mâlik'e isnâd edilen söz konusu görüşün gerekçesi olarak şunlar zikredilmektedir:

a. Fakîh olmayan râvînin anlayış kabiliyeti zayıf olur. Hadisi asıl mânâsının dışında kavrayabilir veya işittiği hadisi lafzıyla rivâyet etmeyip hadisten anladığı mânâ ile rivâyet edebilir. Böylelikle Şâri'in maksadı ortaya konmamış olur. Bu nedenle ihtiyatlı davranıp fakîh olmayandan rivayette bulunmamak gerekir.⁵²

b. Resûlullah'ın (s.a.v) "Benim sözümü işitip de işittiği gibi başkasına ileten kişiyi, Cenab-ı Allah nimetlendirsın/yüzünü ak etsin. Kendisinden daha fakîh olan kimseye fıkhu taşıyan nice fıkıh taşıyıcısı vardır. Yine fakîh

⁵⁰ Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 112.

⁵¹ Karâfi, *Şerhu Tenkîhu'l-fusûl*, 287.

⁵² Karâfi, *Şerhu Tenkîhu'l-fusûl*, 288.

olmayan kimseye fıkıh taşıyan nice fıkıh taşıyıcısı vardır.”⁵³ hadisinde fıkıh taşıyıcısını, ya kendisinden daha fakîh olana fıkıh taşıyan bir fakîh olarak veya câhil (fıkıh bilmeyen) olana fıkıh taşıyan bir fakîh olarak tanımlamıştır. Resûlullah (s.a.v.) burada fıkıh taşıyıcısını, câhil olan fıkıh taşıyıcısı şeklinde ayrı bir kesimden bahsetmiştir. Bundan anlaşılmaktadır ki kendisine fıkıh taşınan kişinin durumu ne olursa olsun fıkıh taşıyıcısının fakîh olma zarureti vardır.⁵⁴

Hadis ravîsinin fakîh olmasını şart koşmayanların delili, Resûlullah’ın (s.a.v.) “Bu ilmi her asırda âdil olanlar taşıyacaklardır.”⁵⁵ hadisidir. Burada Resûlullah (s.a.v.), dini taşıyacak kişinin fakîh olmasını şart koşmamıştır. Haber veren kişide fıkıhın olması göz ardı edilmiştir. Zira âdil olmak, Resûlullah’ın (s.a.v.) lafzının yerine başka lafzın kullanılmasına engeldir. Resûlullah’ın (s.a.v.) lafzının yerine başka bir lafzın kullanılmasına ancak şartlarını taşıdığı durumlarda müsaade edilir. Hal böyle olunca da rivâyet edilen hadis, eğer şâri’ olan Resûlullah’ın (s.a.v.) bizzat lafzı olursa veya şartlarına uygun bir şekilde Resûlullah’ın (s.a.v.) lafzının yerine kullanılmış bir lafız ise o zaman hadisin sıhhatinde bir problem olmasından emin olunur. Zira bir lafzın yerine başka lafzın kullanılmasının şartı bu iki lafzın delâlet yönünden aynı mânayı taşımasıdır.⁵⁶

Yukarıdaki açıklamalardan İmâm Mâlik’in kıyasla haber-i vâhidin teâruzunda mümkün mertebe rivâyeti sabit olan haberlere öncelik vermediği, yine kıyası haber-i vâhide tercih ettiği şeklinde ileri sürülen görüşlerin bizzat ondan rivâyet edilmediği anlaşılmaktadır. Bilakis İmâm Mâlik, rivâyeti sabit olan haberleri dikkate almış, şahsî görüşünü arka planda bırakmıştır. İmâm Mâlik, Müslümanların uymaları gereken birinci temel kaynağın Kur’an, ikincisinin sünnet olduğuna dikkatleri çekmiş bir müctehittir. Hatta bir ifadesinde, “İnsanların üzerinde icmâ ettiklerinin dışında kalan görüşlerden (re’yden) sakınıınız. Mânasını bilmeseniz bile rabbinizden size indirilen Kur’ân’a ve Peygamberinizden gelen sünnete uyunuz. Âlimlerinize sorunuz ve onlarla tartışmayınız. Dinî meselelerde

⁵³ bk. el-Naşr Allah ahrâ’â سمع مقالتي فأداها كما سمعها، فزُبَّ حامل فقهِ إلى من هو أفقه منه، وزُبَّ حامل فقهِ - إلى من - ليس بفقهِ Mübarek b. Muhammed el-Cezerî, *Câmi’u’l-usûl fi ahâdisi’r-rasûl*, thk. Abdülkâdir el-Arnâvutî (Beyrut: Mektebetu Dâri’l-Beyân, 1389/1969), 1/100.

⁵⁴ ولقولہ صلی اللہ علیہ وسلم "نَصَّرَ اللہ ائمرًا سمع مقالتي فأداها كما سمعها، فزُبَّ حامل فقهِ إلى من هو أفقه منه، وزُبَّ حامل فقهِ (إلى من) ليس بفقهِ (۲۲۳۱). bk. Karâfi, *Şerhu Tenkîhu’l-fusûl*, 288.

⁵⁵ Bkz. et-Taberanî, “Müsnedü’ş-Şâmiyyin”, 599.

⁵⁶ Karâfi, *Şerhu Tenkîhu’l-fusûl*, 288.

tartışma, münafıklığın kalıntılarıdır.”⁵⁷ diyerek düşüncesini açıkça belirtmiştir.

İmâm Mâlik’in sünnetin sâbit olduğu zamanlarda onun yaptığı ictihattan döndüğünü gösteren birçok rivâyet mevcuttur. Öyle ki İmâm ‘Abdu’l-Vehhab eş-Şa’ranî *el-Mizan* isimli eserinde İbn Hazm’dan İmâm Mâlik’in vefat anında şunu söylediğini nakletmektedir: “Resûlullah (s.a.v.) ile onun şeriatının zâhirine muhalefet ettiğim ve ona eklediğim bir şey ile karşılaşmamak için isterim ki re’yimle söylediğim her mesele için bir kamçı ile dövüleyim.”⁵⁸

İbn Sem’ânî de İmâm Mâlik’e isnat edilen mutlak olarak kıyası haber-i vâhide tercih ettiği şeklindeki görüşü yakışıksız bularak reddetmiş ve İmâm Mâlik’in bu tür görüşlere iltifat etmeyecek biri olduğunu dile getirmiştir.⁵⁹ Ebû Zehrâ da Karâfî’nin mutlak olarak ifade ettiği İmâm Mâlik’in kıyası haber-i vâhide tercih ettiği görüşüne karşı çıkmıştır.⁶⁰

2. Haber-i Vâhidin Kıyasa Teâruzı Konusundaki Mâlikî Mezhebinin Anlayışı

Mâlikî mezhebinin haber-i vâhidin kıyasa muhalif oluşuna dair bakış açısı iki durumdan dolayı kapalı ve şüphe barındırmaktadır. Birincisi, bu mesele hakkında mezhep ulemâsından çelişkili görüşlerin nakledilmiş olması. İkincisi ise Mâlikî mezhep ulemâsının kıyastan maksatları, ıstilahî kıyas mı yoksa her yerde genel geçer olan kaide ve ilkeler (*مقتضى القواعد المقررة*) anlamına gelen kıyas mı olduğu hakkında farklı görüşlerin bulunmasıdır.⁶¹

⁵⁷ تفهيموا المعنى وسلموا لعلمائكم، ولا إياكم ورأى الرجال إلا إن أجمعوا عليه واتبعوا ما أنزل إليكم من ربكم وما جاء عن نبيكم وإن لم تفهيموا المعنى وسلموا لعلمائكم، ولا إياكم ورأى الرجال إلا إن أجمعوا عليه واتبعوا ما أنزل إليكم من ربكم وما جاء عن نبيكم وإن لم

bk. Muhammed Cemâluddîn Kâsimî, *Kavâidu’t-tahdîs min funûni mustalahi’l-hadîs* (Beyrut: Dâru’n-Nefâis, 2010), 61.

⁵⁸ وددت الآن أني أضرب على كل مسألة قلنتها برأي سوطا ولا ألقى رسول الله صلى الله عليه وسلم بشيء زدتني في شريعته وخالفته فيه

ظاهرها bk. el-Câmi’atu’l-İslâmiyyetu bi’l-Medîneti’l-Münevvereti, *Mecelletu’l-Câmi’atu’l-İslâmiyyeti bi’l-Medîneti’l-Münevvereti*, 7/414.

⁵⁹ Recep Özdemir, “İmam Mâlik’in Metodolojisinde Haber-i Vâhidin Kaynak Değeri”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Aralık 2016), 208.

⁶⁰ Muhammed Ahmed Ebû Zehrâ, *Mâlik hayâtuhû ve ‘asruhû ârâuhû ve fikruhû* (Kahire: Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, 1952), 324.

⁶¹ Ebû Zehrâ, *Mâlik*, 323; Hayan, *Menhecû’l-istidlâl*, 2/965; Hatib, “Mevkifu’l-İmâm Mâlik” 115/245.

2.1. Mâlikî Âlimlerden Konuyla Alakalı Çelişkili Görüşlerin Nakledilmiş Olması

İmâm Mâlik'in bizzat kendisinin haber-i vâhidin kıyasa teâruzu konusunda ki görüşü hakkında farklı üç görüş ortaya atılmıştır.⁶² Bunlar şunlardır:

1. Mâlikî mezhebinin 'Irakıyyûn diye bilinen ulemâsına göre haber-i vâhidin kıyasa teâruzunda kıyas, habere takdim edilir.⁶³

Kâdî Hasan İbnu'l-Kassar el-Ebherî (öl. 397/1007) bu görüşü İmâm Mâlik'ten nakleder.⁶⁴ İbnu'l-Kassar bu görüşü de bazı Mâlikî ulemâsına nispet etmiş ve savunmuştur. Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî (öl. 474/1082) de mezhep ulemâsının çoğunun bu görüşte olduğunu beyan etmiştir.⁶⁵ Ebu'l-Abbas Ahmed b. Amr el-Kurtubî (öl. 656/1258), *el-Müfhim* adlı kitabında bu görüşün Muhammed el-'Utbî'nin (öl. 255/869) *el-'Utbiyye*⁶⁶ adlı eseri ile Abdullah İbn Abduhakem'in (öl. 214/829) *Muhtasar*⁶⁷ adlı eserinde İmâm Mâlik'e ait ifade ettikleri görüş olduğunu söylemiştir.⁶⁸ Ebu'l Abbas Şihabuddin Ahmed b. İdris el-Karafî (öl. 684/1285) de *Tenkih* kitabında bu görüşü tercih etmiştir.⁶⁹ Karafî bu konudaki görüşünü şu ifadeleriyle ortaya koymuştur: "İmâm Mâlik'in yanında kıyas, haber-i vâhide takdim edilir. Çünkü haber-i vâhid, hüküm elde etmek için vârid olmuş, kıyas ise hikmet içermektedir. Bundan dolayı kıyas, haber-i vâhide takdim edilir. Dünyevî muamelelerden olan hastaların tedavisi, seferîlik ve ticaret yapma gibi durumlarda ittifakla kıyas hüccet olup haber-i vâhide takdim edilir. Kıyas, maslahatların elde edilmesini veya fesat veren şeylerin def'ini içermesi yönüyle kaidelere muvafıktır. Kıyasa muhalif olan haber ise bu maslahatların elde edilmesini veya fesat veren şeylerin def'ine engeldir. Dolayısıyla kaidelere muvafık olan kıyas, kaidelere muhalif olan habere takdim edilir."⁷⁰

2. Mâlikî mezhebinin "Medeniyyûn" olarak bilinen ulemâsı ise haber-i vâhidin kıyasa teâruzunda İmâm Mâlik'in haber-i vâhidi kıyasa takdim

⁶² Ebu Zehre, *Mâlik*, 319; el-Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/965; Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 93-94; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/245.

⁶³ Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 94.

⁶⁴ Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyan ve't-tahsil ve's-şerhi ve't-tevcih ve't-ta'il li mesâilil-müstahrace*, thk. Muhammed Hacı (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, 1408/1988), 4/482.

⁶⁵ Bâcî, *İhkâmu'l-fusûl*, 4/262.

⁶⁶ Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 1980), 5/307; Ömer Rıza el-Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 2015), 8/276.

⁶⁷ Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/95; el-Kehhâle, *Mu'cemu'l Müellifin*, 6/67.

⁶⁸ Ebu'l Abbas Ahmed b. 'Ömer el-Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min telhisi kitabi müslim*, thk. Komisyon (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib; Dâru İbni Kesir, 1417/1996), 4/371.

⁶⁹ Karafî, *Şerhu Tenkihu'l-fusûl*, 301.

⁷⁰ Karafî, *Şerhu Tenkihu'l-fusûl*, 301.

ettiğini naklederler.⁷¹ Ebu Velid Süleyman b. Halef el-Bâcî bu görüşü *Münteka* ve *İhkâm* isimli eserlerinde isabetli bulduğunu dile getirmiş⁷², Ebu Zekeriya Yahya b. Musa er-Ruhûnî (öl. 773/11372) de *Tuhfetu'l-Mes'ul* eserinde bu görüşü kabul etmiştir.⁷³ Yine Kâdî 'Iyad (öl. 544/1149) da Mâlikî mezhebinin meşhur görüşünün bu olduğunu belirtmiştir.⁷⁴ Ebu'l-Abbas Ahmed b. Amr el-Kurtubî (öl. 656/1258), *el-Müfhim* kitabında bu görüş hakkında şöyle demiştir: “Haber-i vâhidin kıyasa teâruzunda İmâm Mâlik'in haber-i vâhidi kıyasa takdim ettiği görüşü Mâlikî mezhebinin ve diğer muhakkiklerin sahih olan görüşüdür.⁷⁵ Bu görüşü Muhammed el-Emin eş-Şankîfî (öl. 1393/1974) de desteklemiş ve şöyle demiştir: “İmâm Mâlik'ten sahih olarak rivâyet edilen görüş, Medeniyyûn ehlinin rivâyet ettiği “haber-i vâhidin kıyasa mukaddem olduğu” görüşüdür. Nitekim mezhebinin bu konudaki açıklamaları buna delâlet etmektedir.⁷⁶

Kâdî Ebu Bekr Muhammed b. Tayyib el-Bâkılânî'nin (öl. 403/1013) âhad haber ile kıyasın teâruz etmesi durumunda; iki delilin de eşit seviyede olduğunu, dolayısıyla teâruz ettikleri meselede bunlar ile ihticac olunmayıp tevakkuf edileceğini ve bu durumda başka bir şer'î delilin getirilmesine ihtiyaç duyulacağına dair bir görüşe sahip olduğunu ifade edenler olmuştur.⁷⁷ Kâdî Ebu'l-Velîd el-Bâcî ise böyle bir durumda haber-i vâhidin kıyasa mukaddem olduğunu, kıyasla teâruzundan dolayı tevakkuf edilmeyeceğini ve bu kıyasla amel edilmeyeceğini, Kâdî Ebu Bekr el-Bâkılânî'nin de bu görüşte olduğunu iddia etmiştir.⁷⁸ O, bu uygulamada sahâbenin icmâsı olduğunu, sahâbenin haber-i vâhid karşısında kıyası terk edip haber-i vâhid ile amel ettiklerini belirtmiştir. Nitekim Hz. Ömer (r.a) “cenin” meselesinde minbere çıkıp “Resûlullah'ın (s.a.v.) cinin hakkındaki hükmünü bilen var mı?” diye sorunca, Hamele b. Mâlik b. Nâbiğa ayağa kalkıp “Resûlullah'ın (s.a.v.) cinin diyetinde köle veya cariyedeki diyet (gurre) ile hükmettiğini” söylemiş bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), “الله أكبر” dedikten sonra “Eğer bunu işitmeseydik bunun dışında bir hüküm verecektik.” demiştir.⁷⁹ Yine Hz. Ömer (r.a), parmaklara yönelik cinayette diyeti parmakların işlevine/faydasına göre belirlediği bir sırada Resûlullah'ın

⁷¹ Mansûr, “Rafu'l-İlbâs”, 94.

⁷² Bâcî, *el-Müntekâ*, 4/262.

⁷³ Yahyâ b. Mûsâ er-Ruhûnî, *Tuhfetu'l-mes'ul fi şerhi muhtasari munteha's-sûl*, thk. el-Hâdî b. Hüseyin eş-Şebîlî (Dabî: Dâru'l-Buhûsi l'd-dirâseti'l-İslâmiyye ve ihyâi't-turâs, 1422/2002), 4/435.

⁷⁴ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/967.

⁷⁵ Kurtubî, *el-Müfhim*, 4/372.

⁷⁶ Şankîfî, *Müzekkiratun fi usûli'l-fikh*, 226; Mansûr, “Rafu'l-İlbâs”, 94.

⁷⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl ila tahkiki'l-hakki min 'ilmi'l-usûl*, thk. Ahmed Anu 'Inaye, (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, 1419/1999) 1/151; Bedrüddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh, *el-Bahru'l-muhit fi usûli'l-fikh*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l 'İlmiyye, 1421/2000), 4/280; Mansûr, “Rafu'l-İlbâs”, 92-135.

⁷⁸ Bâcî, *İhkâmu'l-Fusûl*, 2/174.

⁷⁹ Bkz. Bâcî, *İhkâmu'l-fusûl*, 1/340.

(s.a.v.) İbni Hazm'a (r.a.) yazdırmış olduğu "Bu parmakların her birinde on deve vardır." hadisini⁸⁰ işitince bu konuda yaptığı kıyas ile amel etmekten vazgeçmiş ve kimse de buna itiraz etmemiştir.⁸¹

3. İmâm Mâlik'ten onun kat'î olan kıyası haber-i vâhide tercih ettiği rivâyet olunmuştur. Bu görüşü de Ebu'l-Farac el-Leysî (öl. 331/942) ve talebesi Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Ebherî (öl. 375/986) tercih etmiştir.⁸²

2.2. Mâlikî Mezhebi Usûlcülerinin Haber-i Vâhidin Kıyasa Teâruzu Konusundaki Görüşleri

a. Karafî, Kâdî Ebu Muhammed Abdulvehhab b. Nasr b. Ali'nin (öl. 422/1031) haber-i vâhid kıyasa muhalefet ettiğiinde, mütekaddim Mâlikîlerin yine de bu haberi kabul ettiklerini rivâyet ettiğini zikretmiştir.⁸³

b. Fehrî (öl. 451/520), bazı Mâlikîlerden kıyası kendisine muhalif olan habere tercih ettiklerini nakletmiştir. Kâdî Ebu'l-Farac Amr b. Muhammed b. Amr el-Leysî (öl. 331/942), Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Ebherî (öl. 375/986) ve diğer Mâlikî ulemâları bu görüşe meyletmişlerdir.⁸⁴

c. Kâdî İyad *Tenbihat* adlı eserinde, İbnu Rüşd de *Mukaddimat* kitabında kıyasa muhalif olan haberle ilgili Mâlikî mezhebinde haber-i vâhidin kıyasa ve kıyasın da habere tercih edildiği hususunda iki görüşün varlığından bahsetmişlerdir.⁸⁵ Mezhep ulemâsından bazıları ise şunları demiştir: *Müdevevene* kitabında bu iki görüşe de yer veren konular mevcuttur. Haberin kıyasa tercih edildiğine dair örnek, "musarrat" meselesidir. Kıyasın habere tercih edildiğine örnek de köpeğin kap kacağı yalaması konusudur.⁸⁶

3. Kıyastan Maksat İstilahî Kıyas mı Yoksa Genel Geçer Kaide ve İlkeler Anlamında Olan Kıyas mıdır?

İmâm Mâlik'ten rivâyet edilen onun kıyası haber-i vâhide tercih etmesine konu olan kıyasın tespiti meselesi, fıkıh usûlcüleri arasında ihtilaflara neden olmuştur.⁸⁷

⁸⁰ وفى كل أصبع مما هنالك عشر من الإبل Bkz. Beyhakî, *Süneni Beyhakî el-Kübra*, 16051.

⁸¹ Bâcî, *İhkâmu'l-fusûl*, 340.

⁸² Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 1/151; Mansûr, "Rafu'l-İlbâs", 95; Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/968; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/245.

⁸³ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/968; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/246.

⁸⁴ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/968; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/246.

⁸⁵ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/968; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik" 115/246.

⁸⁶ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/969.

⁸⁷ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/970.

Bu mesele hakkında görüş belirten Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Ebherî'nin (öl. 375/986) talebesi olan Ebu'l Hasan İbnu'l-Kassâr (öl. 397/1007), burada kıyastan maksadın şer'î kıyas olduğunu söylemiştir. Buna delil olarak da şunu söylemiştir: "Haber-i vâhitte nesh, galat, sehiv, kizb ve tahsis gibi durumlarla karşılaşmak mümkündür. Kıyasın ise sadece asl'ın tespit edilen illet ile ma'lul olup olmadığının belirlenmesi gibi bir vecihten dolayı fâsid olması mümkün olduğundan kıyası habere takdim etmek vaciptir."⁸⁸ Ebu'l Hasan İbnu'l-Kassâr'ın kıyasın haber-i vâhide tercih edilmesi hususunda getirdiği bu delil ancak ıstilahî kıyası kapsamaktadır. Bundan da anlaşılıyor ki İbnu'l-Kassâr'ın bu görüşü, ondan sonra gelen Mâlikî ulemâsının kıyasın haber-i vâhide tercihlerinde murat edilen kıyasın ıstilahî kıyas olduğu şeklindeki açıklamalarına dayanak olmuştur.⁸⁹

Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî (öl. 489/1035) ise İmâm Mâlik'e dayandırılan onun kıyası haber-i vâhide tercih ettiği yönündeki görüşü kabul etmemiş, İmâm Mâlik'in duruşunun, ilmî mertebesinin böyle bir yaklaşımdan uzak olduğunu savunmuştur. O, İmâm Mâlik'e böyle bir ifadeyi nispet etmenin bile büyük bir ayıp olduğunu, İmâm Mâlik'in böyle bir sözden beri olduğunu, ondan böyle bir uygulamanın sâdir olmadığını belirtmiştir.⁹⁰

Burada Sem'ânî'nin haber-i vâhidin kıyasa tercih edilir görüşünü güçlendiren iki delilin varlığını görmekteyiz:

Birinci Delil: *Müdevvene*⁹¹ isimli kitapta sarîh olarak İmâm Mâlik'ten rivâyet edildiği düşünülen "kıyası haber-i vâhide tercih ettiği" görüşün hilafı zikredilmektedir. Bu eserde "Rivayetler, Hristiyan olan eşlerden (Müslüman olan kadından sonra) koca, kadının iddette olduğu süre içerisinde Müslüman olması durumunda bu kocanın eşine daha fazla mâlik olma hakkı olduğu yönünde gelmiştir. Resûlullah'ın (s.a.v.) sünneti de böyledir."⁹² şeklinde bir ifade geçmektedir ki İmâm Mâlik'e soru soran Sahnûn ise bu cevaba kıyas ile şöyle itiraz etmiştir: "Hristiyan bir erkek, en başından Müslüman bir bayanla evlenemez."⁹³ Diğer taraftan İmâm Mâlik adına konuşan İbnu'l-Kasım da Sahnun'a İmâm Mâlik'in Hristiyan eşler konusundaki cevabını aynen zikretmiş ve "Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinin hüccet olduğu yerde kıyas ve

⁸⁸ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/971.

⁸⁹ Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/971; Hatib, "Mevkifu'l-İmâm Mâlik", 115/246.

⁹⁰ Sem'ânî, *Kavâtiu'l-edille*, 385.

⁹¹ Habîb et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvenetu'l-Kubrâ*, thk. Zekeriya Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye), 2/215.

⁹² أنه أملك بما ما دامت في عدتها إن هو أسلم. وقامت به السنن عن النبي صلى الله عليه وسلم

⁹³ أن النصراني لا يحل له نكاح مسلمة ابتداء

fikir olmaz” demiştir.⁹⁴ *el-'Utbiyye* kitabında geçen İmâm Mâlik'in, “Sünnet, hüküm koyucudur. Re'y ile ona karşılık verilmez.”⁹⁵ ifadesi de bu görüşü teyit etmektedir.⁹⁶

İkinci Delil: İmâm Mâlik'in fikhını araştıran bir kimsenin onun kıyasa muhalefet ettiği için haber-i vâhidi terk ettiğini gösteren bir meseleye rastlaması, ona vâkîf olması imkânsızdır. Hatta bu delil, Muhammed el-Emin eş-Şankî'ti Mâlikî mezhebinin kıyası habere takdimi konusundaki usûl görüşünü anlattıktan sonra şu ifadeyi söylemeye sevk etmiştir: “Ancak İmâm Mâlik'in mezhebinin furu'u' bunun hilafını gerektirmektedir. Haber, kıyasa tercih edilir⁹⁷. Örneğin İmâm Mâlik'in musarrat hadisinde geçen bir sa' hurma verilmesi haberini musarrat koyunundan sağılan süt miktarının verilmesini gerekli kılan kıyasa tercih etmesi böyledir. İmâm Mâlik'in haber-i vâhidi kıyasa tercih ettiği görüşü onun mezhebinin araştırılmasının bir sonucudur. Bununla birlikte İmâm Mâlik mezhebinin usûlünde de kabul olunan görüşe göre kitap ve sünnete muhalif olan her kıyas batıldır. Mezhebin usûlcülerinin ıstılahına göre kitap ve sünnete muhalif olan kıyas “kâdih” olarak isimlendirilmiş, böyle bir kıyasın itibarı fâsîd görülmüştür.”⁹⁸

3.1. Kıyasa Teâruz Eden Haberi Vâhid'in İmâm Mâlik'in Mezhebindeki Yeri

Hiçbir kimse İmâm Mâlik'in bazı durumlarda kıyastan dolayı haber-i vâhidi terk ettiğini tartışmamıştır. Tartışma, İmâm Mâlik'in fıkıh usûlünde asıl olan durumun onun haber-i kıyasa tercih ettiği, dolayısıyla haber ve kıyasın her teâruzunda bu kuralın tatbik edilmesinin gerekip gerekmediği ve kıyasın kat'î mi yoksa zannî mi olduğu hususlarında olmuştur.

Bu meselede İmâm Mâlik'in sünnet konusunda imamlığı ve müctehitliği ile örtüşecek, İmâm Mâlik'e nispetinin daha isabetli olduğu düşünülen görüş, Mâlikî mezhebi âlimlerinin de içinde olduğu çoğu usulcü ulemânın işaret ettiği gibi İmâm Mâlik'in mutlak kıyas için haber-i vâhidi terk etmediğidir. Onun haber-i vâhidi terk edip kıyası tercih etmesi sadece iki şart ile gerçekleşir:

Birinci şart: Kıyas'ın kat'î olan bir asl'a ve onda şüphe duyulmayan her yerde genel geçer olan bir kaideye dayanması. Böyle bir ilke doğru bir uygulamadır. Çünkü kat'î olan bir kaideye dayanan kıyas da kat'î olur ve

⁹⁴ فليس لما قامت به السنة عن النبي صلى الله عليه وسلم قياس ولا نظر bk. Sahnûn, *el-Müdevenetu'l-Kubra*, thk. Zekeriya Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye), 2/215.

⁹⁵ إن السنة تمضي ولا تعارض برأي

⁹⁶ Kurtubî, *el-Beyân*, 18/482; Hayan, *Menhecu'l-istidlâl*, 2/973; Hatib, “Mevkifu'l-İmâm Mâlik”, 115/246.

⁹⁷ لكن فروع مذهبه تقتضي خلاف هذا وأنه يقدم الخبر على القياس

⁹⁸ Şankîti, *Müzekkiratun fi usûli'l-fikhi*, 226.

haber-i vâhid ise zannî kalır. Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ eş-Şâtîbî (öl. 790/1388) *el-Muvâfakât'* ında bu ilkeye şöyle işaret etmiştir:

“Kat’î asl’a muhalefet eden zannî muhalif, kat’î bir asl onu tasdik etmediği müddetçe hiç şüphesiz merduttur.”⁹⁹ Bu gerçeğe delil olarak da şu iki durum gösterilmiştir: ¹⁰⁰

Birinci durum: Kat’î asl’a muhalefet eden zannî muhalif şeriatın aslına muhaliftir. Şeriatın aslına muhalif olan da sahih değildir. Çünkü ondan değildir. Böyle olan muhalif şeye de itibar edilmez.

İkinci durum: Kat’î asl’a muhalefet eden zannî muhalifin sıhhatini tasdik eden bir şey de yoktur. Böyle olan muhalif şeyin de itibarı yoktur.

İkinci Şart: Haber-i vâhidin başka bir asl ile desteklenmiş olmaması.

Bu iki şart beraber olunca o zaman kıyas, haber-i vâhide takdim edilir. Çünkü kıyas bu durumda kat’îdir. Haber-i vâhid ise zannîdir. Ulemânın ittifakla kabul ettiği görüş, zannî olan bir şeyin kat’î olana denk düşemeyeceğidir. Başka kat’î bir asl ile desteklenmeden haber-i vâhidin kıyasa teâruz meselesini sorgulayıp kaynağına inen, İmâm Mâlik’ten rivâyet edilmiş furû’a, usûlü hâkim kılmış ve bununla furu’ ve usûl arasında bazen ortaya çıkan çelişkiyi ortadan kaldıran kişi, Kâdı Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed İbnu’l-Arabî’dir (öl. 453/1148). Sonraları fıkıh usûlünün değerini idrak etmiş ve bu usûlün Mâlikî mezhebinin furu’una kaynak olmasının önemini, furu’da birbirine benzeyen meselelerin birbiriyle yakınlığını, usûl kaidelerine dayanması için meseleler arasındaki uyumsuzluğu ortadan kaldırmayı başarmış ve haklarında Mâlikîler’de “Haber-i vâhidler kıyasa muhalif olduğu için terk edildi” denilen konuları usûl kaidelerine yerleştirmeyi bilen, makâsîd ilminin ileri gelenlerinden Ebu İshak eş-Şâtîbî (öl. 790/1388), haber-i vâhidin kıyasa teâruz konusunu izah etmiştir.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki İmâm Mâlik, şu iki durum dışında haber-i vâhidi terketmemiştir:

1. Kat’î olan bir asl ile teâruz eden haber-i vâhidin başka bir asl ile desteklenmediği durumda.

2. Haber-i vâhidin Kur’ân’dan veya sahih nebevî hadislerden çıkarılmış ve haklarında şüphe duyulmayan kaidelere dayanan kat’î bir asl’a teâruz ettiği durumda.

Bu açıklamalardan hareketle Karafî’nin *Tenkih* kitabında İmâm Mâlik’in mutlak olarak kıyası haber-i vâhide tercih ettiği yönündeki ifadesinin kabulünün zor olduğu anlaşılmaktadır. Ancak haber-i vâhid başka bir kat’î asl ile desteklenmediği

99 بلا إشكال الظني المعارض لأصل قطعي ولا يشهد له أصل قطعي فمردود

100 Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan Ali Selman (b.y: Dâru’l-İbni’l-Affân, 1997), 3/186.

ve kıyasın da kat'î bir kaideye dayandığı durumlarda haber-i vâhid ile kıyas arasındaki teâruzda, kıyas haber-i vâhide takdim edilir. Yine şunu diyebiliriz ki İmâm Mâlik'in kastettiği kıyas, genel kaidelerdir. Yani birbiri ile bağlantılı delillerden çıkarılmış, şeraitte uyulan kaideler ve sâbit olan usûllerin tümüdür.

Delillerle amel eden İmâm Mâlik'in ışığında yürüdüğü bu yolu ile haber-i vâhidin kıyasa takdim edildiği furû'u ortaya çıkarmak ve kıyasın haber-i vâhide tercih edildiği furû'ları çıkarmak mümkündür. Nitekim bununla ilgili olarak son dönem Mâlikî mezhebi Fas ulemâsından Dr. Mevlâye Hüseyin b. Hasan el-Hayan (öl. 1431/2010) haber-i vâhidin kıyasa takdim edilmesine "arâye" ve "musarrat" örneklerini, kıyasın haber-i vâhide takdim edilmesine ise "köpeğin kap kacağı yalaması ve Ramazan ayında oruçlu iken unutarak orucunu bozan kişinin o orucu kaza etmesi gerektiği" örneklerini vermiştir.¹⁰¹

Sonuç

İmâm Mâlik'in hüküm istinbatında, Kur'ân'dan sonra ikinci sırada sünnet yer almaktadır. Sünnet, Resûlullah'ın (s.a.v.) söz, fiil ve ikrarlarıdır.

İmâm Mâlik'in metodunda Resûlullah'ın (s.a.v.) sözleri vahiy olduğundan, Kur'an gibi dinde hüccettir.

Resûlullah'tan (s.a.v.) nakledilen haberler mütevâtir ve âhad olmak üzere iki yolla gerçekleşmiştir. Mütevâtir olan haber; ilk, son ve orta tabakalarda râvilerin sayısının eşit olması, zanna bağlı ve akıl yürütmeğe bağlı soyut bilgilere değil de duyularla bilinen bilgilere dayanması durumunda ilim (kesin bilgi) ifade eder.

Âhad haber veya haber-i vâhid olan haber kesin bilgi ifade etmez, ancak zan ifade eder.

Haber-i vâhidin "müsned" kısmı ile amel etmek vâciptir. Haber-i vâhidin diğer kısmı olan mürsel hadisleri rivâyet eden kişi, eğer ulemâdan İbrahim en-Nehâî ve Said b. Müseyyib gibi rivâyetinde titiz davranmışsa İmâm Mâlik'in nazarında bu hadis ile amel etmek vâciptir.

İmâm Mâlik'in de içinde bulunduğu cumhura göre mütevatir olan haber kat'îlik anlamı ifade ederken, onun dışında kalan rivâyetleri temsil eden haber-i vâhid ise zan ifade etmektedir. Ayrıca İmâm Mâlik *Muvatta'* da doğrudan "haber-i vâhid" kavramını kullanmamıştır.

Bizzat İmâm Mâlik'ten haber-i vâhidin ilmî ve amelî değeri hakkında bir rivâyet bizlere ulaşmamıştır. Bu konudaki rivâyetler İmâm Mâlik'e nispet

¹⁰¹ <https://www.arrabita.ma/blog/الدكتور-مولاي-الحسين-الحيان-ينتقل-الى-الجنة>, erişim:13.11.2022. s: 11:35, 115/246; el-Hayan, *Menhecû'l-istidlâl*, 1/36.

edilmiş rivâyetlerdir. İmâm Mâlik'ten sonraki dönemde tartışılan "haber-i vâhid" kavramına kendi eseri olan *Muvatta'* da da doğrudan atıfta bulunan bir ifadeye rastlanmamıştır. Ancak İmâm Mâlik'in *Muvatta'* da haber-i vâhid kapsamında değerlendirilebilecek pek çok rivâyeti bulunmaktadır ki tahrir değerlendirmelerinden onun haber-i vâhidle ilgili kanaatine ulaşılabilir.

Haber-i vâhidin bilgi ve amel değeri konusunda yapılan değerlendirmelerden onun belli şartları taşıyan haber-i vâhidleri kabul ettiği ve bunlarla amel ettiği ortaya çıkmıştır.

İmâm Mâlik'in haber-i vâhidin bazı rivâyetleriyle amel etmemesiyle beraber o rivâyetleri reddetmemesi, hatta onları rivâyet etmesi haber-i vâhid rivâyetleri konusunda hassas davranılması gerektiğini gözler önüne sermiştir.

İmâm Mâlik kendisine ulaşan haber-i vâhidi fikhî açıdan onunla amel edilip edilmeyeceği yönüyle değerlendirmiştir. İmâm Mâlik, hadisin sübutu ile ilgili ifadeler kullanmamış, hadislerin tenkidi ile de uğraşmamıştır. O, sadece bunları değerlendirmiş; kendi ilkelerine uyanları tercih edip uygulamış, uygun olmayanları ise tercih etmemiştir.

İmâm Mâlik'in kıyas ve haber teâruzundaki kıyastan maksadın ıstilahî kıyas olmadığı, kıyastan muradın her yerde genel geçer olan ilke ve kaideler olduğu görüşü ağır basmaktadır. İmâm Mâlik'in kastettiği kıyas genel kaidelerdir. Yani birbiri ile bağlantılı delillerden çıkarılmış, şeraitte uyulan kaideler ve sâbit olan usûllerin tümüdür.

Mezhep imamları haber-i vâhidin kıyasla teâruz ettiği durumlarda ikisini cem' etmenin mümkün olduğu durumlarda te'lif yoluna gitmişlerdir. Ancak onları cem' etmenin mümkün olmadığı durumlarda haber-i vâhid ve kıyastan hangisinin tercih edilmesi konusunda imamlar arasında üç farklı görüş ortaya çıkmıştır:

1. Mâlikî mezhebinin "İrakiyyûn" diye bilinen ulemâsına göre haber-i vâhidin kıyasa teâruzunda kıyas, habere takdim edilir.

2. Mâlikî mezhebinin "Medeniyyûn" diye bilinen ulemâsına göre haber-i vâhidin kıyasa teâruzunda haber kıyasa takdim edilir.

3. Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Ebherî gibi bazı ulemâlara göre İmâm Mâlik kat'î olan kıyası haber-i vâhide tercih etmiştir.

İmâm Mâlik'in bazı durumlarda kıyas ve haber-i vâhidi terk ettiğini hiç kimse tartışmamıştır. Tartışma; İmâm Mâlik'in fikhî usûlünde asıl olan durumun haber-i kıyasa tercih ettiği, dolayısıyla haber ve kıyasın her teâruzunda bu kuralın tatbik edilmesinin gerekip gerekmediği ve kıyasın kat'î mi yoksa zannî mi olduğu hususlarında olmuştur.

Sonuç olarak söylemek gerekirse İmâm Mâlik;

1. Kat'î olan bir asl ile teâruz eden haber-i vâhidin başka bir asl ile desteklenmediği,

2. Kur'ân'ın bütün âyetlerinden veya sahih nebevî hadislerden çıkarılmış, şüphe duyulmayan kaidelere dayanan kat'î bir asl'a teâruz ettiği durumlar dışında haber-i vâhidi terk etmemiştir.

Makale Katkı Oranları/Author Contributions: (Y1: Murat Nergis; Y2: Adnan Memduhoğlu) Veri Toplanması/Data Collection: Y1 (%90), Y2 (%10); Veri Analizi/Data Analysis: Y1 (%90), Y2 (%10); Makale Gönderimi ve Revizyonu/Submission and Revision: Y1 (%90), Y2 (%10); Çalışmanın Tasarlanması/Conceiving the Study: Y1 (%90), Y2 (%10)

Finansman/Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir./The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir./The authors have no conflict of interest to declare.

Kaynakça

- Bâcî, Ebu'l-Velid Süleymân b. Half b. Said b. Eyyüb. *el-Müntekâ*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1322.
- Bâcî, Süleyman *İbn Halef. el-İşârat fi Ma'rifeti'l-Usûli ve'l-Veczeti fi Ma'ne'd-Delil*. thk. Muhammed Ali Ferkus. Mekke: Dâru'l-Başairi'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1991.
- Basrî, Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ali. *el-Mu'temed fi usûli'l-fıkh*. thk. Halil el-Meys. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403.
- Beyhakî, Ebu Bekir. *Süneni Beyhakî el-Kübra*. thk. Muhammed Abdülkadir 'Ata. Mekke: Mektebetu Dâri'l-Bâz, 1414/1994.
- Câmi'atu'l-İslamiyyeti bi'l-Medîneti'l-Münevvereti. *Mecelletu'l-Câmi'ati'l İslamiyyeti bi'l-Medîneti'l-Münevvereti*.
- Ebû Zehre, Muhammed Ahmed. *Mâlik hayâtuhû ve 'asruhû ârâuhû ve fıkhuhû*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1952.
- Ertürk, Mustafa. "Haber-i Vâhid". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14/355-363. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Hatib, Yusuf. "Mevkifu'l-İmâm Mâlik min mu'âradati'l kiyasi li's-sünneti'l-âhâdiyyeti", erişim 22/06/2022, <https://al-maktaba.org/book/31616/57246>.
- Hayan, Mevlâye Hüseyin b. Hasan. *Menhecû'l-istidlal bi's-sünneti fi'l-mezhebi'l-Mâlikî te'sîs ve ta'sîl*. Dâbi: Dâru'l-buhûsi li'd-dirâsâti'l-İslâmiyyeti ve ihyâi't-turâs, 1424/2003.
- <https://www.arrabita.ma/blog/الدكتور-مولاي-الحسين-أحيان-ينتقل-الى/>, erişim: 13.11.2022. s: 11:35.
- İbn Cüzeyy, Muhammed b. Ahmed. *Takrîbu'l-vüsûl ila 'ilmi'l-usûl*. thk. Muhammed Muhtar b. eş-Şeyh Muhammed el-Emin eş- Şankîfî. Medine: b. y, 2. Basım, 2002.
- İbnu Abdî'l-Berr, Muhammed. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvoatta mine'l-meânî ve'l-esânid*. thk. Muhammed Fellah. Mağrib: Vizâratu'l-evkâf ve's-şuûnu'l-İslâmiyye, 1980/1400.
- İbrahim, Mustafa vd. *el Mu'cemu'l-Vasît*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Karâfî, Şahabuddin Ebû'l-Abbas Ahmed b. İdris es-Sanhâcî. *Şerhu Tenkîhu'l-Fusûli fi İhtisâri'l- Mahsûl fi'l-Usûl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2003.
- Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn. *Kavâidu't-Tahdîs min Funûni Mustalahi'l-Hadîs*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2010.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *el-Muvata'*. thk. Takiyyüddin en-Nedvî Dimaşk: Dâru'l-kalem, 1413/1991.

- Mansûr, Muhammed Saîd. "Rafu'l-ilbâsi ize te'ârada haberu'l-vâhidi ve'l-kiyas". *Ezher Üniversitesi Silsiletu'd-Dirâsetu'l-İslâmiyye Dergisi* 1/19 (Ocak 2011), 77-144.
- Nekrî, Kâdî 'Abdurabbî'n-Nebiy b 'Abdur'Rasul el-Ahmed. *Dusturu'l-'Ulemâi ev Câmi'u'l-'Ulumi fi İstilahati'l-Funun*. Beyrut: Dâru'l-'İlmiyye, I. Baskı, 2000.
- Özdemir, Recep. "İmâm Mâlik'in Metodolojisinde Haber-i Vâhidin Kaynak Değeri", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/7 (2016): 179-213.
- Ruhûnî, Yahya b. Musa. *Tuhfetu'l-Mes'ul fi şerhi muhtasari munteha's-sûl*. thk. el-Hâdî b. Hüseyin eş-Şebîlî. Dabî: Dâru'l-Buhûsi li'd-Dirâseti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Turâs, 1422/2002.
- Sahnûn, Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvenetu'l-Kubra*. thk. Zekeriya Umeyrât. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- San'ânî, Muhammed b. İsmail el-Emir. *İcâbetu's-Sâili Şerhu Buğyetu'l-Âmel*. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, I. Baskı, 1986.
- Sem'ânî , Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed el-Mervezî Sem'ânî. *Kavâtiu'l-Edilleti fi'l Usûl*. thk. Muhammed Hasan İsmail. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Subkî, Tacuddin Ebu'n-Nasr 'Abdu'l-Vahhab b. Ali 'Abdu'l-Kâfi. *Raf'ul-Hâcibi an Muhtasar İbni'l-Hâcibi*. Beyrut: 'Alemlu'l-Kutub, 1419.
- Şankîfî, Muhammed el-Emin. *Müzekkiratun fi Usûli'l-Fıkhi*. Medine: Mektebetu'l-Ulûmi ve'l-Hikemi, 1426.
- Şâtîbî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsâ. *el-Muvâfakât*. thk. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan Ali Selman. b.y: Dâru'l-İbni-Affân, 1997.
- Şevkânî Muhammed b. Ali. *İrşâdu'l-fuhûl ila tahkîki'l-hakki min 'ilmi'l-usûl*, thk. Ahmed Anu 'İnaye. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-'Arabi, 1419/1999.
- Tuzcu, Recep. "Debûsî'nin Mâlik b. Enes'in Kıyası Habere Tercih Ettiği İddiasının Tahlili". *Mütefekkir* 5/10 (Aralık 2018).